

Prof. dr hab. Jerzy WratnyInstytut Nauk Prawnych PAN
e-mail: jerzy_wratny@poczta.onet.pl**Recenzja monografii Katarzyny Bomby**
Minimalne wynagrodzenie za pracę jako instrument
realizacji społecznych praw człowieka***A review of Katarzyna Bomba's book *Minimum wage***
as an instrument of fulfillment of social human rights

Z zainteresowaniem odnotowałem ukazanie się na rynku wydawnictw prawniczych monografii dr Katarzyny Bomby poświęconej problematyce minimalnego wynagrodzenia za pracę w kontekście zasad sprawiedliwości i praw człowieka. Wzmiankowana monografia nie zawiodła moich oczekiwań. Książka K. Bomby to solidnie opracowane studium obejmujące złożone aspekty ważnej instytucji, jaką stanowi minimalne wynagrodzenie gwarantujące pracującym i ich rodzinom godziwy poziom egzystencji. Studium to stanowi częściowo podsumowanie niemałego już przecież dorobku literatury i orzecznictwa w dziedzinie kształtowania wynagrodzeń zgodnie z postulatami etyki społecznej, po części zaś ma charakter nowatorski wypełniający lukę w dotychczasowym piśmiennictwie.

Recenzowane opracowanie skupione jest wokół czterech węzłowych problemów badawczych wyeksponowanych przez samą autorkę we Wstępie do monografii. Pierwszy obejmuje kwestie pojęciowe i terminologiczne, których rozważenie zmierza do wyjaśnienia istoty i celów instytucji minimalnego wynagrodzenia¹. Drugi problem badawczy autorka sprecyzowała jako ukazanie wartości legitymizujących ideę minimalnego wynagrodzenia, a więc aksjologię tej idei. Kolejnym problemem badawczym zapowiedzianym przez K. Bombę było ustalenie międzynarodowych i europejskich standardów w dziedzinie minimalnego wynagrodzenia. Czwarty wreszcie dotyczył sposobu realizacji tych standardów w szeregu wybranych krajów europejskich, w tym w Polsce.

Ten ambitny projekt znalazł odbicie w konstrukcji planu. Na przejrzysty układ całości składają się trzy części. Poza pierwszą obejmującą zagadnienia ogólne autorka omówiła problematykę minimalnego wynagrodzenia na płaszczyźnie międzynarodowej i europejskiej oraz w krajowych systemach prawnych.

Stricte teoretyczna i, moim zdaniem, najbardziej interesująca jest pierwsza część opracowania. Autorka wnikliwie, z odwołaniem się do ujęć zaprezentowanych przez wielu autorów oraz wypowiedzi instytucjonalnych (wyrok TK z 7.05.2001 r.), poddała analizie podstawowe pojęcia związane z charakterystyką wynagrodzenia minimalnego, takie jak wynagrodzenie sprawiedliwe i godziwe. Ogólnie odnosi się wrażenie, że pod tym względem w piśmiennictwie panuje chaos terminologiczny. Osobiście opowiadam się — inaczej niż K. Bomba — za szerszym rozumieniem godziwości wynagrodzenia, podobnie jak np. A. Sobczyk.

Już w początkowych fragmentach monografii autorka zarysowała dwie podstawowe perspektywy, w ramach których należy rozważać problem i instytucję płacy minimalnej. Są to — jej wpływ wywierany na zjawisko ubóstwa oraz na poziom zatrudnienia, a więc spojrzenia z punktu widzenia etyki społecznej versus ekonomii. W ramach obu perspektyw autorka przedstawiła dorobek myśli ekonomicznej i filozoficznej. Budzi zainteresowanie sposób ukazania skrajnie różniących się od siebie stanowisk dwóch kierunków myśli ekonomicznej, a mianowicie szkoły neoklasycznej (monetaryści, m.in. Friedman) i postkeynsofskiej (zwłaszcza Lavoie). Okazuje się, że wychodząc od przesłanek ekonomii postkeynsofskiej, można — wbrew temu, co na ogół twierdzą pracodawcy — bronić tezy głoszącej, że płaca minimalna zdolna jest pod pewnymi warunkami wywierać pozytywny wpływ na stan zatrudnienia. Jeśli chodzi o te warunki, to zauważmy ogólnie, że w kwestii ustalania wysokości płacy minimalnej niezbędny jest umiar zasadzający się na trafnym, odpowiadającym warunkom miejscowym, rozróżnieniu wynagrodzeń tzw. biednych pracujących, które wymagają wyrównania do minimalnego poziomu, od wynagrodzeń pozostałych pracowników. Polityka wysokich płac minimalnych wy-

kraczących ponad ten punkt graniczny wzmaga niebezpieczeństwo ujemnych implikacji dla życia społeczno-gospodarczego.

Nie mniej interesujący jest przegląd kierunków filozoficznych odnoszących się bezpośrednio lub pośrednio do kwestii minimalnego wynagrodzenia. W książce najszerzej omówiono tezy katolickiej nauki społecznej, w tym zwłaszcza wypowiedzi św. Jana Pawła II, a ponadto uwzględniono doktryny: marksistowską, socjaldemokratyczną, liberalną i utylitarną koncepcję maksymalizacji użyteczności. Osobno przedstawiono ideę minimalnego wynagrodzenia w świetle filozofii praw człowieka bazującej na koncepcji przyrodzonej godności osoby ludzkiej.

W odróżnieniu od rozważań zawartych w części pierwszej, mających charakter interdyscyplinarny, nawiązujących w szczególności do filozofii i ekonomii, kolejne fragmenty tekstu można określić jako analizę normatywną.

W części drugiej opracowania autorka prześledziła proces kształtowania się koncepcji minimalnego wynagrodzenia na podstawie dokumentów pochodzących od międzynarodowych i europejskich organizacji promujących społeczne prawa człowieka. Pod uwagę wzięła regulacje ONZ, MOP oraz dokumenty regionalne — Rady Europy i Unii Europejskiej. Najczęściej cytowane w tym kontekście były konwencja nr 131 MOP oraz art. 4 Europejskiej Karty Społecznej mówiący o prawie pracowników do godziwego (sprawiedliwego) wynagrodzenia. Natomiast w prawodawstwie unijnym, jak wyjaśnia autorka, nie ma wprawdzie wyraźnych odniesień do kwestii minimalnego wynagrodzenia, ale w przygotowaniu jest projekt dyrektywy z 2020 r. o adekwatnych wynagrodzeniach minimalnych w Unii Europejskiej, której założenia zostały w monografii szczegółowo omówione i ocenione. Jak pisze K. Bomba, „niezależnie od dalszych losów projektu dyrektywy aktywność Komisji Europejskiej niewątpliwie świadczy o aktualności idei minimalnego wynagrodzenia i jej znaczeniu dla kształtowania odpowiednich wynagrodzeń, będących kluczowym elementem unijnego modelu społecznej gospodarki rynkowej” (s. 104).

Analiza wziętych pod uwagę dokumentów międzynarodowych i europejskich została dokonana według narzucającego się porządku: zakres podmiotowy i przedmiotowy oraz kryteria i mechanizmy ustalania wynagrodzenia minimalnego. Autorka szczegółowo omówiła w powiązaniu z koncepcjami społecznych praw człowieka standardy prawa ponadnarodowego wpływające na kierunki rozwoju systemów krajowych pozostawiające zarazem szeroki margines swobody dla rozwiązań wewnętrznych. W szczególności w świetle tych standardów

dopuszczalny jest zarówno ustawowy jak i układowy tryb ustalania wynagrodzenia minimalnego. W tym drugim przypadku władza publiczna zobowiązana jest jednak do współdziałania z partnerami społecznymi.

W części trzeciej, komparatystycznej, autorka dokonała przeglądu rozwiązań krajowych funkcjonujących w wybranych krajach europejskich. Pod uwagę wzięła zarówno systemy oparte na ustawie (Niemcy, Francja, Portugalia, Hiszpania, Rosja, Wielka Brytania, Polska), jak i systemy, w których stosuje się układową metodę regulacji (Austria, Włochy). W tym kontekście budzi niedosyt brak osobnego odniesienia się do prawa polskiego, które — pomijając pewne trafne ale fragmentaryczne uwagi pod adresem ustawodawcy — zostało uwzględnione tylko jako jeden z kilku systemów krajowych, co moim zdaniem obniża w pewnym stopniu atrakcyjność monografii.

Treść regulacji wewnątrzkrajowych przedstawiła autorka według analogicznego schematu, jaki zastosowała przy omawianiu standardów międzynarodowych i europejskich (podstawy prawne, w tym konstytucje państw, zakres podmiotowy i przedmiotowy, kryteria i mechanizmy ustalania wysokości wynagrodzenia minimalnego).

Odnosząc się generalnie do rozwiązań krajowych, autorka, z powołaniem się na opinie konstytucjonalistów, wykazała, iż systemy prawne poszczególnych państw cechuje oparcie na prawnonaturalnej idei przyrodzonej godności człowieka, którą uznają one za fundamentalną kategorię prawną (s. 18). W konsekwencji wyraziła kategorię przekonanie, zgodnie z którym obowiązek zapewnienia minimalnego wynagrodzenia wynika z wartości aksjologicznych leżących u podstaw prawa pozytywnego (czyli wywodzonych z prawa naturalnego — dopisek mój J.W.), a więc jest niezależny od ratyfikacji międzynarodowych i europejskich aktów prawnych (s. 319). Nie umniejsza to jednak znaczenia recepcji tych aktów w krajowych porządkach prawnych.

Monografia dr Katarzyny Bomby reprezentuje dojrzały warsztat naukowy. Autorka z wnikliwością wykorzystała liczne źródła bibliograficzne i dokumentacyjne odnoszące się do dorobku wielu dyscyplin prawnych oraz nauk pozaprawnych. Tok wywodu jest logiczny i zdyscyplinowany, zaś język ścisły i zarazem komunikatywny. Wielopiętrowe podsumowania zapewniają syntetyczne ujęcie poszczególnych fragmentów tekstu. W parze ze ścisłością naukową pozostaje ideowe przesłanie monografii, w którym nacisk położony został na etyczne (prawnonaturalne) wyznaczniki instytucji wynagrodzenia minimalnego. Recenzowana monografia wnosi poważny wkład do nauki prawa pracy w zakresie tak istotnej jego części, jaką stanowi prawo wynagrodzenia za pracę.

Przypisy/Notes

* Publikacja ukazała się nakładem wydawnictwa C.H.Beck, Warszawa 2022, ss. 331.

¹ Odnosząc się do przyjętej przez autorkę terminologii, za niefortunną uważam propozycję posłużenia się terminem „pracobiorcy” na oznaczenie „...różnicowanej wewnętrznie kategorii ludzi wykonujących pracę zarobkową na czyjąś rzecz...” (s. L), a więc kategorii szerszej aniżeli pracownicy w rozumieniu kodeksu pracy. Tak ukute pojęcie, wbrew intencjom autorki, nieodparcie kojarzy się z publicystycznym utożsamianiem „pracobiorcy” z „pracownikiem”. Termin „pracobiorca” można było, moim zdaniem, zastąpić przez „osoba zatrudniona” z odpowiednim komentarzem.